

Список використаних джерел:

1. Економічна енциклопедія
2. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський)/ Л.М. Алексєнко, В.М. Олексієнко. -Тернопіль: Астон, 2003. -672с.
- 3-Немчинов В С. Экономико-математические методы и модели// Избр. Произв.: В 6т.-М., 1967.-Т. 3.-С.207.
4. Струмилин С.Г. К вопросу об изменении народного благосостояния// Вопросы статистики. -1954, №5, с.12-28
5. Тугай Л.В. Економічна сутність фінансового потенціалу регіону та його оцінка// Регіональна економіка. -2007, № С.245-249
6. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка.-К.: КНЕУ, 2006. -315с.

Annotation. The article is devoted to theoretical approaches to the definition of the essence of regional potential. The elements of regional potential system are investigated. The synergetic effect of elements on the size of regional potential is researched and formalized.

Key words: potential, region, strategy, elements, development, synergetic effect.

УДК 339.13:330.8

А.В. Сиваченко, аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м.Київ.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядаються теоретичні основи визначення суті конкурентного середовища та обґрунтовано необхідність його дослідження.

Ключові слова: конкуренція, конкурентне середовище, конкурентні переваги, монопольний сектор, конкурентний сектор.

Соціально-економічні зміни, які відбуваються в економіці України з початку 90-х років, спрямовані на формування якісно нової моделі господарювання, основу якої складають ринкові відносини. Досить важливою умовою ефективного становлення і функціонування ринкової економічної системи є наявність конкурентного середовища. Саме це створює підвалини для дослідження вітчизняною економічною наукою такого фундаментального процесу як формування конкурентного середовища.

Необхідно відзначити, що, на жаль, у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі питанням формування конкурентного середовища приділяється недостатньо уваги. Основоположниками по різних аспектах теорії конкурентного середовища в світовій економічній науці вважаються роботи Дж.Робінсон, Е.Чемберліна, В.Ойкена, Ф.Хайєка, Й.Шумпетера, М.Портера тощо. Серед науковців ближнього зарубіжжя, які займалися теоретичними та практичними питаннями формування та розвитку конкурентного середовища, варто виділити дослідження Г.Азовєва, Р. Фатхутдінова, О.Палкіної, Н.Усік, А.Юданова.

Безпосередньо дослідження з питань становлення і регулювання конкурентного середовища в українській економічній науці почали з'являтися лише в кінці 90-х років. Певні аспекти проблематики розвитку конкурентного середовища вітчизняними вченими висвітлені в працях В.Базилевича, З.Борисенко, О.Костусєва, С.Крук, І.Лозової, Н.Насікан, В.Семоненко, Т.Сивої, Т.Щєрбакової та ін.

Разом з тим, окремі аспекти формування конкурентного середовища залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Виникає потреба в системному та комплексному аналізі цієї багатопланової проблеми.

У даній роботі здійснено спробу провести огляд підходів щодо визначення економічної категорії "конкурентне середовище" та визначити його сутність, використовуючи методи аналізу та синтезу, наукової абстракції, структурно-функціонального методу.

Перші цілісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби з'явилися тільки в середині XVIII століття. Теорія конкуренції на той момент не оперувала поняттям "конкурентне середовище", а "конкуренцію" розглядала як невідворотний економічний процес, який пронизує всі ланки економіки. До середини XX століття сформувалися чотири класичні моделі конкуренції: досконала (чиста) конкуренція, монополістична та олігополістична конкуренції, чиста монополія. Саме у цей період економічна теорія збагачується поняттям "конкурентне середовище".

Так В. Ойкен вперше в історії економічної думки вжив термін "конкурентний лад", яке є тотожним конкурентному середовищу. Вчений під "конкурентним середовищем" розумів середовище, в якому "повна конкуренція" координує плани і рішення господарюючих суб'єктів, ЩО дозволяє раціонально поєднати в одне ціле всі частини економічного процесу [5, с.326-328]. Для функціонування конкурентного ладу німецький учений розробляє дві групи взаємопов'язаних принципів. Перша група принципів є принципи констатуючі, які встановлюють конкурентний лад: дієздатний механізм цін, приватна власність, відповідальність, незмінність економічної політики. Друга група принципів – принципи регулюючі, які забезпечують функціонування конкурентного ладу. В. Ойкен пропонує проводити економічну і правову політику, яка спрямована на конкурентне середовище.

Запропонована модель конкурентного ладу В. Ойкена, без сумніву, є оригінальною і важливою при формуванні ефективного конкурентного середовища в Україні.

Австрійський вчений Ф.Хайек розглядав ринкову економіку як конкурентний лад суспільства, в якому конкуренція є головною, тобто конституюючою ознакою. Такий підхід тісно пов'язує конкурентне середовище з ринковим – це важливо для регулювання господарства в цілому, але недостатньо для практики управління на мікрорівні.

В останні роки термін "конкурентне середовище" в економічній літературі та наукових дослідженнях використовується як поняття цілком визначене. Однак огляд публікацій економічної тематики не дав можливості однозначно виявити суть та економічний зміст цього явища. Це пояснюється складністю та багатоаспектністю феномена конкурентного середовища.

Словникова й енциклопедична література майже не пояснює поняття конкурентне середовище". Немає також і єдиного тлумачення цієї категорії в економічній літературі, а наукові визначення характеризуються різними підходами.

Відомий американський економіст М. Портер вважає, що конкурентне середовище – це сукупність організацій-суперників, які бажають досягти своїх цілей будь-якими засобами в мінливих умовах [6, с.48]. Російський вчений Г. Азоев розглядає конкурентне середовище підприємства як складову маркетингового середовища. Він визначає конкурентне середовище, як сукупність суб'єктів ринку та їх взаємини, які формуються в процесі конкурентної боротьби та визначають інтенсивність конкуренції [1, С.26].

Українська дослідниця С. Крук під конкурентним середовищем розуміє зовнішньо обумовлений стан ринку, а зміни, які в ньому відбуваються, виступають як результат дій конкретних суб'єктів господарювання. Конкурентне середовище – це, на думку вченої, результат і умови взаємодії суб'єктів ринку, а також певного зовнішнього впливу на умови економічної діяльності, що визначають відповідний рівень суперництва і можливості впливу окремих економічних суб'єктів на загально-ринкову ситуацію [2, с.23-24]. Таке трактування конкурентного середовища більш нагадує визначення конкуренції. Однак, на наше переконання, поняття "конкуренція" та "конкурентне середовище" не можна вважати тотожними.

Розглядаючи конкурентне середовище в економічній сфері, Г.М.Лозова характеризує його як "сферу, визначену в історичному, соціально-політичному й економічному контексті, де відбувається суперництво між економічними суб'єктами в процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання благ" [3, с.6]. Таке розуміння конкурентного середовища характеризує його лише з поведінкової сторони, акцентуючи увагу на тому, що це сфера, де відбувається суперництво. Не зовсім результативно, думається, визначати сутність явища через саме явище – середовище через сферу, яка в той же час і є певним суспільним середовищем.

Подані варіанти визначення конкурентного середовища, на нашу думку, не дозволяють в повній мірі дослідити глибинну сутність поняття "конкурентне середовище".

У зв'язку з цим, заслуговує на увагу визначення цього складного явища, запропоноване Н.І. Насікан. Під конкурентним середовищем, зазначає автор, – слід розуміти сукупність певних умов діяльності суб'єктів господарювання, що складаються під дією об'єктивних та суб'єктивних факторів в кожний конкретний момент часу і у визначеній мірі забезпечують реалізацію власних досягнень з метою здобуття переваг над іншими суб'єктами під час їхньої взаємодії [4, с.78]. З наведеною точкою зору цілком можна погодитись, оскільки за такого підходу конкурентне середовище виступає як об'єктивне явище з достатньо вираженою суб'єктивною природою та врахуванням конкретних економічних реалій певного періоду.

Іншими словами, конкретизуючи вище наведену позицію, конкурентне середовище – це певне підґрунтя, що обумовлює специфічну взаємодію суб'єктів у вигляді зіткнення їх інтересів.

Найбільший вплив на формування конкурентного середовища справляє наявність конкуренції. Конкуренція як процес може існувати в певних умовах, коли, наприклад, в економіці принаймні наявна достатньо велика кількість суб'єктів господарювання, щоб між ними могли б виникнути конкурентні відносини. Конкурентні відносини притаманні різним моделям господарювання, виявляються в багатьох конкретних формах, обумовлюються взаємодією багатьох факторів та суспільно-економічних чинників. Саме конкурентні відносини і формують конкурентне середовище в економіці країни.

Формуванню конкурентного середовища передують також утвердження реального плюралізму форм

власності та економічних методів регулювання економіки, створення повноцінної інфраструктури ринку, зниження монополізації виробництва, дотримання оптимального співвідношення між ринковими і державними важелями регулювання економіки, коригування антимонопольного законодавства з урахуванням чинників міжнародної конкуренції.

Конкурентне середовище має специфічну природу, яка проявляється через можливість співіснування в ньому конкурентного та монопольного секторів, в рамках яких відбувається взаємодія суб'єктів ринку. Основна відмінність між ними полягає в наявності чи відсутності ринкової (монопольної) влади у суб'єктів ринку, що працюють у цих секторах.

В умовах транзитивної економіки формування конкурентного середовища не може бути стихійним процесом. Цей процес має бути забезпечений проведенням послідовних обґрунтованих реформ, спрямованих на створення ринкового механізму господарювання.

Конкурентне середовище є предметом досліджень багатьох зарубіжних і українських вчених. Значна кількість різних підходів науковців до визначення сутності конкурентного середовища як економічної категорії свідчить про багатоплановість і складність цього явища, а також про його особливе значення в умовах транзитивної економіки.

Список використаних джерел:

1. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы. – М.: ОАО "Типография "Новости", 2000. – 256с.
2. Крук С.О. Фактори трансформації конкурентного середовища в економіці України. / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Дніпропетровськ, 2000.
3. Лозова Г.М. Формування конкурентного середовища в транзитивній економіці. / Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук – К 2003. – 18с.
4. Насікай Н.І. Проблеми перехідного періоду України в економічній теорії. / Науковий часопис ППП імені М.П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право: 36 наук. праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – №3. – с.77-80
5. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. Пер. с нем. / Общ. ред. Л.И. Цедилина и К.Херрманн-Пишишта, вступ, сл. О.Р. Лаиша – М "Прогресс" 1995. – 496с.
6. Портер М. Е. Стратегія конкуренції/ Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 390 с.

Annotation. The article considers theoretical bases of essence of the competitive environment and necessity of his research is grounded.

Key words: competition, competition environment, competitive edges, monopolistic sector, competition sector.